

1.2 INTERPRETACIJA PODATKOV ZA SREDNJE ŠOLE

1.2.1 Slovenščina kot prvi jezik

Na podlagi združenih podatkov iz dokumenta DS1: Vmesno poročilo Aneks 1 smo pripravili strnjeno interpretacijo ugotovljenega.

Učni načrt za slovenščino kot prvi jezik v SŠ ni razdeljen po letnikih, ampak predvidene vsebine navaja kronološko in celostno. To dejstvo je nekoliko otežilo razporejanje projektnih ciljev in ciljev UN glede na letnik izobraževanja. Daleč največ obravnave slovenskega zamejstva v sosednjih državah (Italija, Avstrija, Madžarska in Hrvaška) je prisotne v učbenikih 1. in 4. letnika, večinoma za kognitivne cilje KGC1 in KGC2, deloma tudi za KGC4 in pa kognitivni cilj KNC1. Enako velja tudi za učni načrt.

Kognitivni cilji

KGC1: *učenci spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci)*

Ta cilj smo v UN prepoznali pod navedbami: »poznavati položaj italijanskega in madžarskega jezika ter drugih jezikov v RS« ter »ozaveščati vlogo madžarščine oziroma italijanščine v delu Prekmurja oziroma v delu slovenske Istre in vlogo slovenščine v zamejstvu in izseljenstvu«. Cilj smo prepoznali tudi v učbenikih, predvsem za 1. letnik, kjer je vsebina podana podatkovno (1), navedena pa je tudi njena obravnava in interpretacija (2), zanjo pa nismo zasledili konkretnih dejavnosti (3). Med učbeniki za 4. letnik smo KGC 1 našli le v dveh učbenikih. Kot pri učbenikih za 1. letnik smo našli vsebino podano s pomočjo metod (1) in (2). V 2. letniku le en učbenik navaja snov za omenjeni cilj, in sicer samo v obliki informativne navedbe. V učbenikih za 3. letnik pa vsebine za ta cilj sploh nismo zasledili.

KGC 2: *učenci spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu*

Kognitivni cilj KGC 2 smo v UN za srednje šole prepoznali pod: *poznajo položaj slovenskega jezika v zamejstvu in izseljenstvu in ozaveščajo vlogo slovenščine v zamejstvu in izseljenstvu*. Najdemo ga pa predvsem v učbenikih za 1. (v J. Vogel, S. Kastelic, M. Hodak: Slovenščina 1, Z besedo do besede; K. Zajc Berzelak, I. Velikonja: Govorica jezika 1; D. Ambrož et al.: Na pragu Besedila 1 in K. Podvršnik et al.: Slovenščina 1) in 4. letnik (v M. Bešter Turk et al.: Na pragu besedila 4), kjer učenci spoznajo delo Antona Janežiča, profesorja v Celovcu. V obeh letnikih cilj učbeniki opredelijo le informativno (1).

KGC 4: *učenci znajo predstaviti zgodovinske danosti*

KGC4 v UN nismo našli, smo ga pa prepoznali v enem učbeniku 1. (v D. Ambrož et al.: Na pragu besedila 1) in v dveh učbenikih 4. letnika (v M. Bešter Turk et al.: Na pragu besedila 4). V učbeniku 1. letnika gre za predstavitev geografsko-zgodovinskih dejstev iz zgodnjega obdobja, povezanih z naselitvijo Slovencev in razvojem slovenščine. V učbenikih 4. letnika se spodbuja povezovanje zgodovinskih dogodkov z delovanjem Slovencev na področju književnosti v zamejstvu. Vse vsebine so metodološko podane le podatkovno (1). V učbenikih 2. in 3. letnika omenjenega cilja ni zaslediti.

Priloga 2

KGC 10: *prepoznajajo prednosti in pomanjkljivosti SloZ v državi prebivanja za (v izobraževanju, kulturi, družbi)*

KGC 10, ki ga UN ne navaja, smo prepoznali samo v učbeniku K. Zajc Berzelak, I. Velikonja: Govorica Jezika 1 za 1. letnik, in sicer pri predstavitvi pojava jezikovne asimilacije.

Ne UN ne učbeniki ne vključujejo kognitivnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja. Ti bi bili:

- KGC 3: učenci spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove SloZ;
- KGC 5: znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti SloZ;
- KGC 6: znajo predstaviti kulturne danosti in dosežke SloZ;
- KGC 7: Interdisciplinarno povezujejo informacije o SloZ: zgodovina, književnost, družba
- KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja SloZ;
- KGC 9: načrtujejo srečanja z vidnimi predstavniki SloZ različnih področij (kultura, gospodarstvo, itd.);

Konativni cilji

KNC 1: *učenci poznajo posebnosti slovenskega jezika v zamejstvu, identiteto in kulturo*

KNC 1 v UN ni zaslediti. Kljub temu smo cilj našli v vsebinah učbenikov vseh letnikov, vendar daleč največ v učbenikih 1. letnika (v B. Krakar Vogel et al.: Branja 1; J. Vogel, S. Kastelic, M. Hodak: Slovenščina 1, z besedo do besede; K. Zajc Berzelak, I. Velikonja: Govorica jezika 1; D. Ambrož et al.: Na pragu besedila 1; K. Podvršnik et al.: Slovenščina 1; J. Kos: Svet književnosti 1 in V. Matajc et al.: Berilo 1, umetnost besede). Vsebina je posvečena predstavitvam različnih rokopisov (Starogorskega, Čedajskega, Videmskega) in raznih narečij. Metodološko se vsebina podaja predvsem podatkovno (1), ponekod je navedena tudi njena obravnava in interpretacija (2). V 2. letniku smo KNC 1 zasledili le v učbeniku B. Krakar Vogel et al.: Branja 2, ki omenja delo Urbana Jarnika. Za 3. letnik ta cilj zasledimo v učbeniku B. Krakar Vogel et al.: Branja 3, kjer predstavi delo Vladimirja Bartola. Kronološko se cilj nadaljuje še v učbenikih za 4. letnik, in sicer v D. Ambrož et al.: Branja 4; M. Bešter Turk et al.: Na pragu besedila 4 in J. Vogel et al.: Slovenščina 4, z besedo do besede, v slednjem najdemo predstavitev številnih zamejskih pesnikov in pisateljev 20. stoletja, metodološko pa so za ta cilj predvidene tudi konkretne dejavnosti (3).

Ne UN ne učbeniki ne vključujejo konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot vzgojnoizobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja, in sicer:

- KNC 2: spoznavajo specifičnih vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih;
- KNC 3: analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjima državama;
- KNC 4: poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj;
- KNC 5: spremljajo povezovanje matične države Slovenije s SloZ;

1.2.2 Slovenščina kot drugi jezik

Učni načrt in učbeniki, ki se uporabljajo pri pouku slovenščine kot drugi jezik so enaki učbenikom, ki so v uporabi pri predmetu slovenščina kot prvi jezik v šolah s slovenskim jezikom; zato posebne analize njihove vključenosti za šole z italijanskim jezikom nismo opravili

Priloga 2

1.2.3 Geografija

Razmerje med cilji TC in UN

Tudi pri SŠ smo v naši analizi najprej primerjali Temeljne cilje (TC), ki izhajajo iz načel Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, s cilji, predpisanimi v Učnih načrtih (UN) za področje geografije. Analiza je ponovno pokazala, da se le redki izmed TC preslikavajo v tovrstne UN, in še to le delno. Izmed dvanajstih evidentiranih TC lahko opazimo, da za področje geografije UN za gimnazije te cilje zaobjema v rednem izobraževalnem procesu točka 3.4.4 (Prebivalstvo) in točka 3.5.7 (Slovenci v zamejstvu) pri obravnavi geografije Slovenije. Izmed dvanajstih evidentiranih TC opazimo, da za področje geografije UN za splošno gimnazijo upošteva še manj ciljev kot jih UN za OŠ, in sicer zgolj dva:

- »Učenci/učenke spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci)«;
- »Učenci/učenke spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu«.

Glede prvega cilja je v UN zapisano, da se dijaki/dijakinje »seznanijo z nacionalno sestavo prebivalstva Slovenije in razmišljajo o medkulturnem oziroma mednacionalnem sožitju«. Predvideno stopnjo vključenosti smo v tem primeru postavili med 1 in 2. Glede drugega cilja, pa je v UN zapisano, da naj dijaki/dijakinje:

- 1) Pokažejo na karti območja slovenske narodnostne manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem;
- 2) Izdelajo poročilo o položaju slovenske manjšine na Madžarskem, v Avstriji in Italiji;
- 3) Poznajo svetovni zemljevid slovenskih izseljencev in različne vzroke izseljevanja;
- 4) Opredelijo položaj Slovencev v zamejstvu po posameznih državah glede na njihove narodnostne pravice.

Kot vidimo, je pri tem sklopu UN kar zahteven in deloma, implicitno ali potencialno zaobjema še TC »znajo predstaviti zgodovinske danosti Slovencev v zamejstvu«, »predstavijo kulturne, družbene in politične razsežnosti Slovencev v zamejstvu«, »spoznavajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih«, »analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjimi državami«, »spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove Slovencev v zamejstvu«, »poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj«, »prepoznavajo prednosti in pomanjkljivosti Slovencev v zamejstvu v državi prebivanja (v izobraževanju, kulturi, družbi)« in »spremljajo povezovanje matične države Slovenije s Slovenci v zamejstvu«. Zaradi tega smo predvideno stopnjo vključenosti ocenili z 1 do 3, kar pomeni, da obravnava prehaja od osnovne informacije k interpretaciji ter vključuje tudi različne dejavnosti (naloge ali raziskave) za poglobljanje vedenj in znanj.

Zelo hvalevredno je, da te vsebine dijaki splošnih gimnazij dodatno še poglobijo za maturo. V UN je zapisano, da naj dijaki/dijakinje:

- 1) Pokažejo in omejijo območja v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, na katerih žive Slovenci;
- 2) Analizirajo neenake narodnostne pravice na različnih območjih in glavne razloge za večjo ali manjšo asimilacijo posameznih območij;
- 3) Razložijo manjšanje velikosti narodnostno mešanega območja oziroma deleža Slovencev na Koroškem ter nastajanje novih jeder naseljevanja zunaj nekdanje etnične meje.

Priloga 2

To poglobljanje že obravnavanih vsebin seveda potencialno pokriva tudi vse zgoraj navedene TC, pri čemer je zanimivo, da se je UN posebej osredotočil na položaj Slovencev v Avstriji, morda zato, ker predstavlja okolje, v katerem sta se proces krčenja manjšinskega ozemlja in proces asimilacije pokazala v največjem obsegu. Druga pomanjkljivost tako zastavljenega, sicer hvalevrednega poglobljanja teme slovenskega zamejstva, pa je, da ne upošteva Slovencev na Hrvaškem, ki jih Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu Republike Slovenije prišteva med štiri priznane (in sofinancirane) slovenske manjšinske skupnosti v sosednjih državah. Tretja in morda še najbolj pereča slabost tako zastavljenega izobraževalnega koncepta pa je njegova »staromodnost«, saj Slovence v zamejstvu vidi kot neko zaključeno, ločeno in skorajda folklorno družbeno enoto, in ne kot živ izraz medetničnih, medkulturnih in meddržavnih procesov in odnosov, na katerih se pravzaprav gradi in izmerja evropska temeljna značilnost »povezovanja v različnosti«, ki vsebuje tako konfliktne kot koeksistenčne potenciale. Stopnjo vključenosti smo ocenili na 1 do 2.

Razmerje med cilji UN in vsebinami posameznih učbenikov

a) »Spoznavanje različnosti prebivalstva Slovenije (narodne manjšine, priseljenci)«

Analizo smo opravili na podlagi štirih veljavnih oziroma uporabljenih učbenikov: najstarejši je Klemenčičev in Lipovškov učbenik iz leta 2002 (DZS), dva učbenika sta bila izdana v letih 2006-2007 (Likar, MKZ; Petek, MKZ), najnovejši pa je Senegačnikov učbenik iz leta 2011 (Modrijan). Večina je splošnih učbenikov na temo Geografije Slovenije, zato bomo pri njih preverjali zlasti izpolnjevanje zahtev UN pod točko 3.4.4. En sam (Petkov) učbenik nosi navedbo »priprave na maturo« in ga bomo zato obravnavali skladno z zahtevami UN pod točko 3.5.7.

Zgoraj navedeni cilj zajema prvi učbenik tako, da z nekaj stavki prikaže narodnostno strukturo Slovenije, pomen priseljevanja za spreminjanje te strukture in položaj obeh priznanih narodnostnih manjšin v Sloveniji. Navedeni so podatki o številu pripadnikov avtohtonih in priseljenih skupnosti, nakazano pa je tudi razmišljanje o medkulturnem sporazumevanju ter zaviralni vloge meje pri notranjih selitvah med republikami nekdanje Jugoslavije. Stopnjo vključenosti smo ocenili z 1.

Likarjev učbenik le z nekaj stavki obravnava narodnostno strukturo Slovenije, pomen priseljevanja za njeno spreminjanje in položaj obeh narodnostnih manjšin v Sloveniji. K tekstu je priložena tabela in nekaj grafikonov o tem argumentu. Stopnja vključenosti je tu med 0 in 1. Še nižjo stopnjo vključenosti glede te točke zasledimo v Senegačnikovem učbeniku, ki se po svoji vsebini in strukturi le za las razlikuje od učbenika, ki ga je isti avtor namenil osnovnim šolam. Tudi v njem je v poglavju o »obsredozemskih pokrajinah« omenjeno le, da se je zaradi sprememb mejne linije večina Italijanov izselila, tako da jih je ostalo le okoli tri tisoč, v poglavju o »obpanonski ravnini in gričevju« pa, da je Prekmurje »narodnostno in versko najpestrejša pokrajina v Sloveniji«, kjer živi okrog 6 tisoč Madžarov in do štiri tisoč Romov, skupaj pa preko 15 tisoč evangeličanov. O priseljencih v njem sploh ni govora.

b) »Spoznavanje osnovnih dejstev o Slovencih v zamejstvu in po svetu«

Tudi pri tej točki se za najbolj primerne izkaže najstarejši učbenik (Klemenčič-Lipovšek). V njem je v poglavju II.3 (»Kje se konča Slovenija?«) o Slovencih v zamejstvu veliko več govora kot v ostalih pregledanih učbenikih. Navedeno je ocenjeno število Slovencev ter območja, kjer živijo Slovenci v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, skupaj s kratkim orisom njihovega položaja, organiziranosti in nekaterih ključnih problemov, s katerimi se soočajo. Poglavje vsebuje krajše razmišljanje o asimilaciji

Priloga 2

oziroma multikulturni organizaciji družbe (kot je mogoče razumeti v učbeniku uporabljeni binomij »asimilacija-most med narodi«) ter prikaz slovenskega izseljenstva z ocenjenim številom slovenskih izseljencev v glavna izselitvena območja (ZDA in Zahodna Evropa). Omenja se tudi pretekla vloga Clevelanda, Trsta in Celovca za slovenski narod. Stopnjo vključenosti smo ocenili od 1 do 2. Učbenik delno zajema še druge TC, posebej tistega, ki zadeva spoznavanje specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih (z ocenjeno stopnjo vključenosti od 0 do 1).

Tako Likarjev kot Senegačnikov učbenik pri tej vsebini le v manjši meri zadoščata zahtevam UN. V prvem je uvodoma prikazanih nekaj splošnih dejstev o položaju Slovencev v zamejstvu, med katerimi pa se je vrnila napačna oziroma nerodno izražena trditev, da ima »naša država mednarodno priznano pravico skrbeti za narodnostne pravice zamejskih Slovencev (v Italiji in Avstriji)«. V nadaljevanju so navedena območja, kjer živijo Slovenci v Italiji, Avstriji in na Madžarskem ter nekaj splošnih in dokaj pavšalnih ugotovitev glede njihovih pravic in dejavnosti. Čeprav Senegačnikov učbenik posveča slovenskemu zamejstvu celotno zaključno poglavje (str. 123-130), pa v njem nad prikazom osnovnih dejstev o Slovencih v zamejstvu prevladuje pokrajinski opis. Bolj ali manj je v tem učbeniku zadoščeno točki 1 UN (kartografski prikaz), ostalih točk pa njegova vsebina ne upošteva oziroma zajema. O Slovencih po svetu ni govora, pač pa ponuja učbenik nekaj splošnih informacij o kulturnih, družbenih in političnih razsežnosti Slovencev v zamejstvu na str. 124 (»Glavne ustanove zamejskih Slovencev«), deloma analizira posledice mejnega vprašanja s sosednjimi državami na primeru slovensko-italijanske meje na str. 67 ter deloma oriše strukturo izobraževalnih in kulturnih ustanov Slovencev v zamejstvu na str. 124, kjer omenja, da deluje med Slovenci v Italiji 30 slovenskih osnovnih šol v Trstu in Gorici, poimensko navaja srednje šole s slovenskim učnim jezikom na Koroškem ter podaja oris medijev Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. S tem Senegačnikov učbenik še v največji meri zaobjema tudi tiste TC, ki jih UN eksplicitno ne predvideva.

Skupna, kumulativna ocena vključenosti je vsekakor najvišja v učbeniku Klemenčič-Lipovšek (3), dosega oceno 2 v Senegačnikovem učbeniku in samo 1 v Likarjevem učbeniku.

Pripravi na maturo je za področje geografije izrecno namenjen en sam učbenik (Petek, MKZ, 2007). Ta uvodoma obrobno spregovori o multikulturalnosti Prekmurja, čeprav to UN ne predvideva, glede zahtev pod točko »Spoznavanje osnovnih dejstev o Slovencih v zamejstvu in po svetu« in z njo povezanih treh podtočkah pa je naša analiza ugotovila naslednje: v učbeniku je podtočka 1 nekako »absolvirana« z imenovanjem predelov, v katerih živijo Slovenci v zamejstvu. V primeru Slovencev v Italiji se omenjajo naslednja območja: Kanalska dolina, Rezija, Beneška Slovenija, Goriška pokrajina (tu je namesto »Doberdobski Kras« napačno omenjen »Dobrdobski Kras«) in Tržaška pokrajina (kjer je napačno omenjeno, da živi največ Slovencev na Tržaškem Krasu – večina jih v resnici živi v mestu Trst). V primeru Slovencev v Avstriji se omenjajo Ziljska dolina, Gure, Podjuna, Vrbsko-Celovško podolje, Beljaško sovodnje in Štajerska, v primeru Slovencev na Madžarskem pa Porabje. Podtočka 2 UN v učbeniku ni zajeta: narodnostne pravice niso prikazane, še manj analizirane z vidika neenakosti; podobno niso resneje prediskutirani razlogi za večjo ali manjšo asimilacijo posameznih območij (ti za Slovence v Italiji sploh niso omenjeni, za Slovence v Avstriji se brez vsake obrazložitve omenja »neustrezen šolski sistem in neprimeren odnos matične države«, le za Slovence na Madžarskem se še najbolj ustrezno omenja splošna nerazvitost in prepočasno uresničevanje sporazuma o manjšinah). Podobno učbenik ne zaobjema podtočke 3, ki se iz neznanih vzrokov po UN navezuje samo na Slovence v Avstriji. Ocena vključenosti v tem učbeniku se giblje le med 0 (ni vsebine) in 1 (informacija, podatkovna vsebina).

Ostale SŠ

Priloga 2

Vsebine, ki so predmet te analize, srečamo na področju geografije obrobno še pri UN za medpredmetno povezavo »Geografija in zgodovina« na splošnih gimnazijah ter pri medpredmetni povezavi »Družboslovje-geografija« na strokovnih gimnazijah. V prvem primeru gre za točko 5.1.1 »Geopolitični položaj Slovenije skozi zgodovino, oblikovanje etničnega ozemlja«, kjer je v povezavi s TC »Spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu« v UN zapisano, da naj dijaki/dijakinje »opredelijo položaj Slovencev na Madžarskem« (stopnja vključenosti 1); v povezavi s TC »Analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjimi državami« pa je v UN zapisano, naj dijaki/dijakinje »razložijo severno etnično mejo in njeno pomikanje proti jugu« (stopnja vključenosti 1 do 2). Nobeden izmed obravnavanih učbenikov za področje geografije ne izpolnjuje v celoti teh vsebin.

Kar se tiče strokovnih gimnazij, UN za medpredmetno povezavo »Družboslovje-geografija« delno zaobjema TC »Spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci)« pod točko »Pokrajinska pestrost Slovenije«, kjer naj dijaki/dijakinje:

- 1) Razlagajo vzroke in posledice za družbenogeografsko pestrost slovenskih pokrajin;
- 2) Razvijajo sposobnost ohranjanja naravno- in družbenogeografske pestrosti domovine.

Deloma se navedeni TC prekriva s točko UN 3.2 (»Odnosni cilji, vezani na posamezne učne/tematske sklope«), kjer je zapisano, naj dijaki/dijakinje:

- 1) Razvijajo pozitiven odnos do kulturne in naravne dediščine;
- 2) Razvijajo občutek narodne in državljske pripadnosti;
- 3) Razvijajo sposobnost spoštovanja drugačnosti in različnosti.

TC »Spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu« UN za strokovne gimnazije v celoti upošteva (stopnja vključenosti do 3) pod točko 3.1 (»Učni cilji in priporočene dejavnosti«) in podrobneje predpisuje, naj pri navedeni medpredmetni povezavi dijaki/dijakinje:

- 1) Na karti iščejo in imenujejo narodnostno mešana območja ob slovenski meji;
- 2) Vrednotijo položaj narodnostnih manjšin ob slovenski meji;
- 3) Vrednotijo položaj Slovencev v svetu;
- 4) Izdelajo poročilo o položaju slovenske manjšine na Madžarskem, v Avstriji in Italiji;
- 5) Na karti sveta izdelajo kartogram števila slovenskih izseljencev.

Nadalje UN za strokovne gimnazije upošteva tudi TC »Spoznavajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih« v točki 3.2, kjer je zapisano, naj dijaki/dijakinje:

- 1) Razvijajo sposobnosti vrednotenja pomena sodelovanja in povezovanja Slovenije z drugimi državami;
- 2) Razvijajo sposobnosti razumevanja pomena narodnostnih manjšin za sodelovanje držav;
- 3) Se vživljajo v položaj zdomca, izseljenca in priseljenca.

Za to vrsto srednjih šol smo za področje geografije zasledili le dva učbenika, in sicer Cundrinega in Kunaverjevega. Oba sta izšla že leta 1999; prvi pri MK, drugi pri DZS. Takoj gre povedati, da ta učbenika, morda tudi zaradi njune »starosti«, le v zelo omejenem obsegu izpolnjujeta zgoraj navedena določila UN. Glede TC »Spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci)« prvi učbenik na kratko omenja le migracije iz/v Slovenijo (str. 50), drugi pa je pri tej točki nekoliko bolj izčrpen: na kratko se v njem omenjata madžarska in italijanska manjšina v Sloveniji (str. 71) pri poglavju o poselitvi Slovenije, več govora pa je o obeh teh narodnih skupnostih na str. 79 v okviru istega poglavja, kjer se omenjajo še priseljenci iz območja nekdanje Jugoslavije. Stopnja vključenosti Cundrinega učbenika je glede te točke 0, Kunaverjevega pa 0 do 1.

Priloga 2

Glede TC »Spoznajajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu« in z njim povezanih predvidenih vsebin/aktivnosti v UN pa, žal, ugotavljamo, da prvi učbenik teh vsebin sploh ne upošteva. Drugi na kratko omenja slovenske manjšine v sosednjih državah ob zdomcih in izseljencih na str. 71 pri poglavju o poselitvi Slovenije, strukturo Slovencev v zamejstvu in po svetu prikazuje še kartografski prikaz na naslednji strani. Bolj podrobno (in s kartografskimi prikazi) obravnava Kunaverjev učbenik Slovence v zamejstvu (v Italiji, Avstriji in na Madžarskem) na str. 78-79 pri posebnem poglavju »Narodne manjšine kot vez med narodi in državami«, čeprav dejansko v tekstu ni zadoščeno naslovu oziroma v njem ni veliko govora o njihovi funkciji »vezi«. Stopnja vključenosti je v Cundrinem učbeniku 0, pri Kunaverjevem pa od 0 do 1.

Za razliko od prvega, Kunaverjev učbenik delno upošteva tudi TC »Spoznajajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih«, saj je v poglavju »Slovenija je neenakomerno poseljena« na str. 80 govora o pomenu narodnih manjšin na sploh ter o njihovi funkciji za sodelovanje med državami. Sodelovanje Slovenije s sosednjimi državami se omenja še v naslednjem poglavju (»Sosednje države Slovenije so zelo različne«) na str. 82-84. Stopnjo vključenosti smo ocenili na 1 do 2. Skupna (kumulativna) ocena stopnje vključenosti obravnavanih vsebin znaša pri Kunaverjevem učbeniku 2,5, pri Cundrinem učbeniku pa 0.

Opravljeni pregled kaže na to, da ima geografija v UN kar pomembno vlogo pri obravnavi vsebin, ki so vezane na manjšinska vprašanja. To svojo prednost in privilegij, ki izhaja nedvomno iz pretekle vloge, ki jo je imela ta stroka pri obravnavi etnične diferenciacije oziroma različnosti, meja in čezmejne povezanosti v kontekstu svojih političnogeografskih in družbenogeografskih obravnav, pa ta stroka vse bolj zanemarja in zapostavlja, tako na akademski kot pedagoški ravni. Namesto problemsko zastavljenih obravnav, se vse bolj uveljavlja nekakšno opisno »pokrajinoslovje«, ki privilegira fizičnogeografske in okoljske teme, ostale pa ignorira, pa čeprav so za malo, z mejami in manjšinami obdano Slovenijo ključna za njen obstoj in razvoj, bodisi glede meddržavnega sodelovanja in nadaljnjega razvijanja integracijskih procesov, bodisi v luči uresničevanja danes vse bolj pozabljene strategije »skupnega slovenskega kulturnega prostora«.

Če se TC le deloma »preslikavajo« v UN, pa je odziv strokovnih učbenikov na same vsebine in cilje UN še skromnejši in le poredko dosega ali presega neke minimalne standarde. Ker dvomimo, da bi si učitelji lahko priskrbeli potrebna dodatna gradiva in vire, da bi zadostili zahtevam UN glede poznavanja manjšinske stvarnosti na Slovenskem in z njo povezanih vsebin, vodi ta situacija nedvomno v praktično osiromašenje temeljnih znanj na tem vsebinskem področju, še toliko bolj, če sami učbeniki prinašajo le delne, zastarele ali celo napačne informacije o manjšinski temi. Menimo, da bi bilo zato za potrebe učnega kadra nujno organizirati neke dopolnilne tečaje, če želimo, da se ta znanja prenesejo nato na šolsko populacijo in preko nje v širšo javnost.

1.2.4 Zgodovina

Za predmet zgodovina je bil pregledan UN za srednje šole. Odvisno od usmeritve dijaki imajo različno število ur za predmet Zgodovina. V splošni gimnaziji je to obvezni predmet v obsegu od 280 ur, v strokovni gimnaziji je obseg ur 210 in v klasični gimnaziji je obseg 350 ur. V primerjavi UN za vsa tri programa je vidno, da so obvezne teme in zastavljeni cilji za vsa tri programa enaki. Razlika je v izbranih temah, ki so v klasičnem programu zastavljene širše, kot v splošni gimnaziji in strokovni gimnaziji. Prav zato je možno trditi, da v številnih primerih so prav profesorji tisti, ki določajo na kakšne način in v kakšni smeri bodo obravnavali izbirne teme ter koliko se bodo teme iz slovenskih sosednih držav vključile v poučevanje.

Priloga 2

Pregledani so bili učbeniki za splošne gimnazije za predmet Zgodovina od 1. do 4. letnika, ki so zapisani v katalogu MIZŠ Trubar.

Možno je trditi, da vsebine povezane s Slovenci v Avstriji in Italiji, imajo več prostora v učbenikih, kot je to primer s Slovenci v Porabju. Slovenci na Hrvaškem in problematika, povezana z njihovim položajem, kot avtohtona skupnost, imajo najmanj prostora v učbenikih.

Predmet Zgodovina ponuja zelo široke možnosti za vključevanjem vsebine o Slovencih v sosednjih državah. To ni ponujeno v učbenikih, tako, da je verjetno pomembna presoja profesorjev, koliko bodo dali poudarek na vsebine povezane s Slovenci v sosednjimi državami.

Kognitivni cilji

KGC 1: učenci spoznavaajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci), vsebina je povezana z ciljem v UN, ko dijaki/dijakinje „primerjajo položaj manjšin v Republiki Sloveniji/ manjšine na Slovenskem“. Vsebina se pojavlja šele v zadnjem razredu gimnazije, in to v učbeniku Gabrič, A., Režek, M. »**Zgodovina 4 : učbenik za 4. letnik gimnazije**«. V poglavju „Manjšine v Sloveniji“ je obravnavana in interpretirana vsebina o migracijah ter manjšinah na območju Slovenije. Vsebina je obravnavana na ravni 2. V drugih učbenikih pa ni evidentirana vsebina, ki bi sodila v ta cilj.

KGC 2: spoznavaajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu (SloZ) in po svetu srečujemo in v prvem in drugem letniku gimnazije, odvisno kateri učbenik profesorji na gimnaziji uporabljajo.

Tako je v prvem letniku KCG 2 povezan s ciljem „raziščejo značilnosti etničnega, ozemelskega, gospodarskega in družbenega razvoja zgodovinskih dežel, v katerih so živeli tudi Slovenci“ in v učbeniku Berzelak, S. »**Stare dobe: zgodovina za 1. letnik gimnazije**« je to povezano z vsebino v poglavju „Zgodnji srednji vek“, kjer je predstavljena naselitev Slovanov ter obstoj Karantanije in Karniole. Vsebina je obravnavana na ravni 2.

V drugem razredu gimnazije se srečujemo tudi s podobnimi vsebinami ter jih je možno povezati s cilji, zapisanimi v UN in sicer: „raziščejo značilnosti etničnega, ozemelskega, gospodarskega in družbenega razvoja zgodovinskih dežel, v katerih so živeli tudi Slovenci“. V učbeniku Mlacović, D., Urankar, N. »**Zgodovina 2: učbenik za drugi letnik gimnazije**«, v poglavju: Razvoj slovenskih zgodovinskih dežel in Slovenci“ je podan pregled in obravnava vsebine povezane z razvojem zgodovinskih dežel: Karantanije, vključena je tudi zgodovina srednjeveških mest na Koroškem ter Trst. Vsebina je obravnavana na ravni 2.

V učbeniku Berzelak, V. »**Srednji in novi vek: zgodovina za 2. letnik gimnazije**«, v poglavju „Evropa in svet v visokem in poznem srednjem veku“ vsebina zajema oblikovanje slovenskih zgodovinskih dežel, vključena so območja, ki so danes v sosednjih državah. Vsebina je obravnavana na ravni 2.

V tretjem razredu je KCG 2 povezan s cilji v UN „dijaki/dijakinje raziščejo posamezne etape nacionalnega oblikovanja; dijaki/dijakinje: raziščejo gospodarski položaj slovenskih dežel“. V učbeniku Cvirn, J., Studen, A. »**Zgodovina 3. Učbenik za tretji letnik gimnazije**« v poglavju: „Slovensko nacionalno oblikovanje“ ima nekoliko več vsebin, ki jih je možno povezati s Slovenci v sosednjih državah. Tako je obravnavano: slovensko nacionalno oblikovanje, sodelovanje Slovencev v Ilirizmu (Stano Vraz), izdelava Kozlerjevega zemljevida, ustanavljanje čitalnic na Koroškem in Primorskem. Prikazano je tudi taborsko gibanje, ter se ono omenja tudi v kontekstu Koroške in Kastva (slovensko-hrvaški tabor). Zajeto je tudi izseljevanje (Slovenci v izseljenstvu: območja izseljevanja, dinamika izseljevanja, obsegi izseljevanja) predvsem povezano z agrarno krizo. Vse vsebine so obravnavane na ravni 1.

Priloga 2

V četrtem letniku gimnazije je to povezano s ciljem „dijaki/dijakinje primerjajo položaj zamejcev, zdomcev in izseljencev/zamejci, izseljenci, zdomci“. Tako so v učbeniku Dolenc, E., Gabrič, A. »**Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije**« v poglavju: „Slovenci v prvi Jugoslaviji“ predstavljene vsebine: Slovenci v Italiji po prvi svetovni vojni, Koroški Slovenci v Avstriji po prvi svetovni vojni, Porabski Slovenci na Madžarskem po prvi svetovni vojni. V poglavju „Slovenija po drugi svetovni vojni“ predstavljene so vsebine: Boj za mejo in Slovenci za mejo: Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni, Koroški Slovenci v Avstriji, Slovenci v drugih državah. Zelo na kratko so v tem poglavju predstavljeni Slovenci na Hrvaškem (mogoče z enim stavkom). Vsebine so obravnavane na ravni 1 (ko gre za Slovence v Porabju in Slovence na Hrvaškem) ter na ravni 2.

V učbeniku Gabrič, A., Režek, M. »**Zgodovina 4 : učbenik za 4. letnik gimnazije**« pa so obravnavane vsebine bile podobne kot v učbeniku Dolenc, E., Gabrič, A. »**Zgodovina 4 : učbenik za 4. letnik gimnazije**«. Tako so v poglavju „Vzpon meje in Slovenci znotraj Slovenije“ obravnavali tematiko zahodne meje (izguba Primorske) ter določitev severne meje (plebiscit) po prvi svetovni vojni. Vsebuje tudi vsebine določitev meje z Madžarsko po prvi svetovni vojni. Vsebine so povezana tudi s ciljem KNC 3 (glej spodaj). Vsebine so obravnavane na ravni 1.

V poglavju „Slovenci v Italiji po prvi svetovni vojni“ pa so dijaki bili predvsem seznanjeni s položajem narodnih manjšin in preganjanjem Slovencev v Italiji. Vsebinska je obravnavana na ravni 1. V poglavju „Slovenske meje in Slovenci zunaj Slovenije“ pa je prikazan položaj Slovencev v sosednjih državah s tem, da se v tem primeru Slovenci na Hrvaškem samo omenjajo brez kakršnekoli dodatne obrazložitve. Vsebine so obravnavane na ravni 1.

KGC 3: *Spoznajajo izobraževalne in kulturne ustanove SloZ*, cilj je povezan z naslednjimi cilji v UN: „raziščejo značilnosti vsakdanjega življenja različnih družbenih skupin na Slovenskem v 19. stoletju; analizirajo spremembe v družbi na Slovenskem; ocenijo pomen širjenja; ocenijo dosežke slovenskih znanstvenikov in umetnikov“. Vsebine v učbenikih srečujemo šele v 3. razredu gimnazije. In sicer v učbeniku Cvirn, J., Studen, A. »**Zgodovina 3. Učbenik za tretji letnik gimnazije**« v poglavju „Slovensko nacionalno oblikovanje“ učenci se seznanijo z ustanavljanjem Družbe sv. Cirila in Metoda s podružnico v Trstu. Vsebinska se nanaša tudi na urbanizacijo slovenskega prostora, kjer so med drugimi poudarjena mesta: Trst, Gradec in Celovec. Vsebinska je obravnavana na ravni 1.

V četrtem razredu gimnazije pa je KCG povezan s cilji iz UN „dijaki/dijakinje analizirajo in primerjajo položaj slovenskega naroda v različnih obdobjih/državah 20. stoletja/primerjajo položaj zamejcev, zdomcev in izseljencev/zamejci, izseljenci, zdomci“. Sicer, v učbeniku Dolenc, E., Gabrič, A. »**Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije**« v poglavju „Slovenci v prvi Jugoslaviji, Neodrešena Slovenija“ obravnavajo delovanje Zbora svečenikov sv. Pavla – Trst. Učijo se o Koroških Slovencih ter o delovanju nekaterih društev in pomembnosti časopisja. Vsebinska je obravnavana na ravni 1.

V učbeniku Gabrič, A., Režek, M. »**Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije**« v poglavju: „Določitev zahodne meje po drugi svetovni vojni“ spoznavajo pomembnost Trsta, kulturnih in prosvetnih institucij. Vsebinska je obravnavana na ravni 1.

Ne UN, ne učbeniki ne vključujejo kognitivnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja. In sicer kognitivni cilji, ki niso vključeni so:

- KGC 4: znajo predstaviti zgodovinske danosti SloZ;
- KGC 5: znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti SloZ;
- KGC 6: znajo predstaviti kulturne danosti in dosežke SloZ;
- KGC 7: interdisciplinarno povezujejo informacije o SloZ: zgodovina, književnost, družba
- KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja SloZ.

Priloga 2

Konativni cilji

KNC 1: poznajo posebnosti slovenskega jezika in književnosti v zamejstvu, njuni vlogi v življenju posameznika in skupnosti in se to lahko poveže z cilji iz UN: „dijaki/dijakinje raziščejo posamezne etape nacionalnega oblikovanja“. To je vidno v učbeniku Cvirn, J., Studen, A. »**Zgodovina 3. Učbenik za tretji letnik gimnazije**« kje je v poglavju: „Slovensko nacionalno oblikovanje“ vključena tudi vsebina o Ilirizmu in vlogi Stanka Vraza (Slovenec na Hrvaškem) ter Kozlerjev zemljevid in »slovenski etnični prostor« opisi jezikovne meje.

KNC 2: spoznavajo specifičnih vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih in se to lahko poveže z ciljem iz UN „izpostavijo tudi pozitivne vplive znotraj slovenskega naroda in s sosednjimi narodi“. Vsebinska ni v učbenikih.

KNC 3: analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjima državama in je to vidno v ciljih UN-a „analizirajo in primerjajo položaj slovenskega naroda v različnih obdobjih/državah 20. stoletja/ primerjajo položaj zamejcev, zdomcev in izseljencev/zamejci, izseljenci, zdomci/ obsodijo primere množičnega kršenja človekovih pravic, a izpostavijo tudi pozitivne vplive znotraj slovenskega naroda in s sosednjimi narodi“. V učbeniku Dolenc, E., Gabrič, A. »**Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije**« v poglavju „Slovenci v prvi Jugoslaviji“ se odprlo vprašanje meja po prvi svetovni vojni: izguba Primorske (poudarek na odrezanosti četrtine naroda in tretjine ozemlja ter Trsta in Gorice); Koroško vprašanje (zasedba celovške kotline in izvajanje plebiscita, položaj koroških kmeti in propaganda za ohranjanje slovenstva); pridobitev Prekmurja (razlogi priključitve). Vsebinska je obravnavana na ravni 2.

V učbeniku Gabrič, A., Režek, M. »**Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije**« v poglavju „Vzpon meje in Slovenci znotraj Slovenije“ obravnavali tematiko zahodne meje (izguba Primorske) ter določitev severne meje (problem plebiscita) po prvi svetovni vojni, tudi vsebine povezane z določitvijo meje z Madžarsko po prvi svetovni vojni. V poglavju „Slovenske meje in Slovenci zunaj Slovenije“ pa se obravnavajo naslednje vsebine: Določitev zahodne meje po drugi svetovni vojni, Slovenci v Avstriji po drugi svetovni vojni, Slovenci na Madžarskem, Odprto mejno vprašanje s Hrvaško. Vsebinska je obravnavana na ravni 2.

Ne UN, ne učbeniki ne vključujejo konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot vzgojnoizobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja, in sicer:

- KNC 4: poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj;
- KNC 5: spremljajo povezovanje matične države Slovenije s SloZ.

1.2.5 Sociologija

V **učnem načrtu** za sociologijo (gimnazijski program) in družboslovje (strokovni srednješolski program) **ni vsebin** vezanih na obravnavane teme: spoznavanja različnosti, manjšinske problematike, slovenski zamejci, izseljenci idr.

Posledično tudi v **učbeniku** tretjega letnika gimnazijskega programa (osnovni nivo, ki je obvezen za vse), kot v učbeniku za četrti letnik gimnazijskega programa (izbirni predmet za maturo) ter učbeniku za družboslovje za strokovne šole **ni vsebin**, ki se nanašajo na obravnavane teme.

Priloga 2

Edina bežna in minorna navedba, ki se delno navezuje na obravnavane teme se najde v učbeniku gimnazijskega programa za tretji letnik v katerem je v zelo kratkem podpoglavju »Etnična slojevitost« (poglavje »Družbene različnosti in neenakosti«) navedena opredelitev pojmov etnične skupine in etnične manjšine ter diskriminacije (v navezavi na Rome, in z omembo italijanske manjšine) ter etnična slojevitost vendar na zelo abstraktni ravni.

Omenjeno dejstvo je izjemno zaskrbljujoče, saj so bile v starih/predhodnih učbenikih omenjene vsebine vključene, poleg tega pa je področje sociologije in družboslovja tisto, v okviru katerega bi se zamejske in manjšinske tematike morale obravnavati. Družboslovje in sociologija umeščajo etničnost, manjšinska vprašanja, zamejsko tematiko in sorodne teme med prioritete teme raziskovalnega zanimanja, zato je toliko bolj nenavadno, da UN teh tem ne predvidevajo.

Prav tako je zaskrbljujoče dejstvo, da se v času, ko etničnost, medetnični odnosi in pomen ter vloga manjšincev in zamejcev v tem okviru sodijo med prioritete teme evropskih politik (socialnih, izobraževalnih, integracijskih ...) družboslovna refleksija na to temo v slovenskih učbenikih za srednje šole povsem umanjka.

POVZETEK STANJA glede na kognitivne in konativne cilje:

Ne UN, ne učbeniki družboslovja in sociologije za srednje šole ne vključujejo kognitivnih in konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja.

Ti bi bili:

- KGC 1: spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci),
- KGC 2: spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu (SloZ);
- KGC 3: spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove SloZ;
- KGC 4: znajo predstaviti zgodovinske danosti SloZ;
- KGC 5: znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti SloZ;
- KGC 6: znajo predstaviti kulturne danosti in dosežke SloZ;
- KGC 7: Interdisciplinarno povezujejo informacije o SloZ: zgodovina, književnost, družba
- KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja SloZ;
- KGC 9: načrtujejo srečanja z vidnimi predstavniki SloZ različnih področij (kultura, gospodarstvo, itd.);
- KGC 10: prepoznajo prednosti in pomanjkljivosti SloZ v državi prebivanja za (v izobraževanju, kulturi, družbi);

- KNC 1: poznajo posebnosti slovenskega jezika v zamejstvu, identiteto in kulturo
- KNC 2: spoznavajo specifičnih vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih;
- KNC 3: analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjima državama;
- KNC 4: poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj;
- KNC 5: spremljajo povezovanje matične države Slovenije s SloZ;